UDK:821.112.2 **DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss4/a95**

GERTA MYULLER ASARLARINING BADIIY XUSUSIYATLARI

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ГЕРТЫ МЮЛЛЕР

ARTISTIC FEATURES OF THE WORKS OF HERTA MULLER

Mamatov Ravshanbek Rustamovich[1]

[1]Mamatov Ravshanbek Rustamovich – Namangan davlat universiteti Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti ixtisosligi tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada nemis adibi Gerta Myullerning "Herztier" va "Atemschaukel" kabi romanlari poetikasiga e'tibor qaratilgan bo'lib, asosan yozuvchining asarlaridagi metaforalar tahlilga olingan va yozuvchi mahorati ko'rsatib berilgan. Hozirgi kunda nemis adibi Gerta Myuller romanlari poetikasiga jahon adabiyoti mutafakkirlarini o'ziga jalb qilmoqda. Romanlarda qatnashgan bosh qahramonlar va epizod ishtirokchilari orqali Gerta Myuller o'z falsafasini tushuntira olgan.

Аннотация

В данной статье основное внимание уделяется поэтике романов немецкой писательницы Герты Мюллер, таких как "Herztier" и "Atemschaukel", в основном с анализом метафор в произведениях писателя и демонстрацией писательского мастерства. В настоящее время немецкая писательница Герта Мюллер привлекает к поэтике своих романов мыслителей мировой литературы. Через главных героев и участников эпизодов, участвующих в романах, Герта Мюллер смогла объяснить свою философию.

Abstract

This article focuses on the poetics of the novels of the German writer Herta Muller, such as "Herztier" and "Atemschaukel", mainly with an analysis of metaphors in the writer's works and a demonstration of writing skills. Currently, the German writer Herta Muller attracts thinkers of world literature to the poetics of her novels. Through the main characters and participants of the episodes involved in the novels, Herta Muller was able to explain her philosophy.

Kalit so'zlar: *Gerta Myuller falsafasi, "Herztier" hamda "Atemschaukel" romanlari, badiiy ko'chim, metafora, obraz.*

Ключевые слова: *Философия Герты Мюллер, романы "Herztier" и "Atemschaukel", художественное движение, метафора, образ.*

Key words: *The philosophy of Herta Muller, the novels "Herztier"and "Atemschaukel", artistic movement, metaphor, image.*

KIRISH

Adabiyot bo'yicha 2009-yilgi Nobel mukofoti sovrindori nemis adibi Gerta Myuller asarlarini tadqiq etish davomida shuni guvohi bo'ldikki, uning asarlari zamonaviy nemis adabiy kontekstidagi o'ziga xos o'ringa egadir.

Zamonaviy nemis adabiyoti XX asrning o'rtalaridan boshlangani hammamizga ma'lum. G'arbiy Evropaning madaniy rivojlanishidagi burilish nuqtasi ham XX asrning 60-70 yillariga to'g'ri keladi.

Gerta Myullerning ijodiy faoliyati ham shu yillarda rivojlanib bordi. Nemis adibi o'z asarlarini 1961-yildan nashr eta boshlagan va 1994-yili "Herztier" hamda 2009-yilda "Atemschaukel" romanini nashr etgan.

Ushbu maqolamizda Gerta Myuller nasrining yuksak badiiy qiymati yuqori darajada e'tirof etilgan davrga (1982-2009) alohida e'tibor qaratishni lozim topdik.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Gerta Myuller asarlari poetikasini tadqiq etish davomida uning asarlaridagi barcha adabiy termin va tushunchalarga jahonning yetuk olimlari o'z fikr va mulohazalarini bayon qilib o'tishgan. Xususan, metafora termini tushunchasi bo'yicha S.A.Xalolova: "Metafora – bu fanning turli sohalari: falsafa, adabiy tanqid, sotsiologiya, psixologiya, tilshunoslik, mantiq, genetika va boshqalarni o'rganish obyekti hisoblanadi, shuningdek, "Metafora muammosi fanlararo tadqiqot aspektida dolzarbdir" [1-291]. Lekin G.N. Sklyarevskaya ta'kidlaganidek, "Metafora, birinchi navbatda, lingvistik hodisa va shuning uchun birinchi navbatda tilshunoslikda to'liq talqin qilinishi kerak" [2-148].

Ammo metafora lisoniy hodisa sifatida muhokamasi qadimgi tadqiqotchilarning falsafiy qarashlariga borib taqaladi, bu esa metaforani til tizimining birligi sifatida o‘rganishni yanada rivojlantirish uchun asos yaratadi.

Nazariy adabiyotlarni ko‘rib chiqish falsafada Aristoteldan boshlab, boshqa qadimgi va keyingi mualliflarning metafora haqidagi munozaralari metafora to‘g‘risidagi falsafiy fikrning quyidagi rivojlanish davrlari doirasida amalga oshirilganligini ta’kidlashga imkon beradi:

1. Antik davr (miloddan avvalgi VIII asr — milodiy V: Aristotel, Gippokrat, Demetriy, Kvintillian, Platon, Sokrat, Teofrast, Tsitseron, Ezop, Epikur va boshqalar);

2. O‘rta asrlar (V asr oxiri — XVI asr: T.Gobbs, J.Lokk va boshqalar);

3. Yangi asr (XVII asr o‘rtalaridan 1918-yilgacha: A.Bergson, Volter, J.V.Gyote, F.Nitsshe, J.Pol, J.J.Russo va boshqalar);

4. Hozirgi zamon (1918-yildan hozirgi kungacha: M.Blek, X.Verner, D.Devidson, E.Kassirer, F.Kafka, S.Pepper, A.A.Richards, J.R.Searl, F.Uilrayt, S.Harnad va boshqalar).

Yuqorida aytib o‘tilganidek, metaforani o‘rganishning kelib chiqishi antik davrga, to‘g‘ridan-to‘g‘ri almashtirish nazariyasi bilan shug‘ullangan Aristotel nomiga borib taqaladi. Ushbu nazariya nuqtai nazaridan metafora insoniy muloqotning muhim qismi sifatida emas, balki ko‘proq ekspressivlikka erishish formulasi sifatida qaraladi [3-183]. Keyinchalik, Kvantilian metafora obyektlarni nomlashda tilda qiyin vazifani bajarishini ta’kidlab, metaforani elliptik taqqoslashga qisqartiradi [4-754] va Tsitseron uni “Kuchli ritorika quroli” sifatida tan oladi [5-148]. Shuni ham yodda tutishimiz kerakki, metafora muammosi Gippokrat, Platon, Sokrat, Epikur va boshqa antik faylasuflar tomonidan ham o‘rganilgan.

O‘rta asrlarda T.Hobbes metaforadan nafratlanganligini va uni “Nutqni ochiqchasiga suiiste’mol qilish” deb hisoblaydi. V.I.Shuvalovning fikriga ko‘ra, “O‘rta asrlar ratsionalistik falsafasining salbiy munosabatini sababi shundaki, metafora fikrni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifoda eta olmaydi va haqiqatni yetarli darajada ochib bera olmaydi" [5-148].

Uyg‘onish davrida, ya’ni XVIII asrgacha metafora, Aristotel an’analariga muvofiq, faqat ritorik figura sifatida va biroz keyinroq – troplardan biri sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu “insonning ijodiy qobiliyatiga ustunlik berish zamonaviy davrga xos”ligi [6-130] bilan bog‘liq.

Shunday qilib, metafora bo‘yicha nazariy tadqiqotlarni ko‘rib chiqish, metafora lingvistik mohiyatini o‘rganishning kelib chiqishi olimlarning falsafiy nazariyalari bilan chambarchas bog‘liq degan xulosaga kelish imkonini beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Yosh avlodga ta’lim-tarbiya berish jarayonida ularni har tomonlama bilimini chuqurlashtirish, xususan adabiyot darslarida nemis adibi Gerta Myullerning ijodini o‘rgatish ustuvor vazifalardan hisoblanadi hamda ularni o‘rganish quyidagicha xarakterlanadi:

– Gerta Myuller nasrining badiiy xususiyatlari va uning poetologiyasining falsafiy asoslari shakllanishiga ta’sir ko‘rsatgan asosiy omillarni aniqlash.

– Gerta Myullerning badiiy uslub va poetologik kontseptsiyasining badiiy amaliyot bilan kesishgan nuqtalarini aniqlash.

– Gerta Myuller nasrida ko‘rib chiqilgan eng muhim ijtimoiy-falsafiy muammolarni aniqlash, ularning badiiy idrok etish xususiyatlarini zamonaviy nemiszabon yozuvchilarning tegishli masalalarga oid asarlari bilan taqqoslab o‘rganish.

– Gerta Myuller nasrining janr xilma-xilligini, nemis adibining nemis tilidagi adabiyotda shakllangan kichik janrlarning rasmiy mazmun naqshlariga tanqidiy munosabatini o‘rganish.

– Belgilangan maqsad va vazifalarga erishishda qiyosiy-tarixiy, biografik va madaniy-tarixiy tadqiqot usullaridan foydalanish.

– Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida metaforaning lingvistik va aqliy mohiyatiga oid tadqiqotning konseptual xususiyatini aniqlash.

– Nutqni o‘rganishning nazariy asoslarini ochib berish, fan taraqqiyotining hozirgi bosqichidagi holatini aniqlash.

– Matn, nutq, metafora tushunchalari o‘rtasidagi munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish.

– Nemis tilidagi badiiy nutqning xususiyatlarini tahlil qilish.

– Nemis tilidagi badiiy nutqda kontseptual metafora faoliyatining xususiyatlarini aniqlash.

– Nemis tilidagi badiiy nutq Gerta Myullerning chuqur ma’nolarini shakllantiradigan va aniqlaydigan tushunchalarni hisoblash usuli sifatida metaforaning fraktal qurilishidan foydalanish.

– Nemis tili materiali asosida metafora fraktal qurilishining chuqur ma’nolarini tahlil qilish.

TAHLIL VA NATIJALAR

Gerta Myuller asarlarini tadqiq qilish jarayonida nemis adibining asarlarida asosiy g‘oya insonlarda bir-biriga hurmat, ona-yurtni asrab avaylash, yoshlarda o‘z yurtiga mehr-tuyg‘u, insonlarni halollikka, eng asosiysi vatanparvarlik ruhini shakllantirish kabi g‘oyalar ustuvor ekanligi aniqlandi.

Gerta Myuller asarlarida asosan kontseptual metaforani o‘rganishga, ya’ni kompleks yondashuv va metaforalarning fraktal konstruktsiyalari asosida badiiy nutqning chuqur ma’nolarini tashkil etuvchi tushunchalarni hisoblash metodologiyasini ishlab chiqishga e’tibor qaratilgan.

Gerta Myuller metaforik ijodining kontseptsiya sohasini tuzuvchi tushunchalar sabab, inklyuziya va to‘ldiruvchilik munosabatida ekanligi ma’lum bo‘ldi.

Nemis adibining asarlarini o‘rganish shuni k o‘rsatyaptiki, metaforaning fraktal tabiati badiiy nutqning diskursiv strategiyalari va chuqur ma’nolarini bilish va anglash mexanizmiga kirib borish mumkin.

MUHOKAMA

Nemis adibi Gerta Myuller o‘z asarlari bilan adabiyot sohasida juda katta muvaffaqiyatlarga erishdi. Adibning asarlari nemis adabiyotini yanada jahonda yuqori cho‘qqilarga olib chiqdi. Demak uning asarlaridagi asosiy go‘yalar dunyoda tinchlikka chaqiruvchi g‘oyalar bo‘lganligi bois adabiyot sohasida uning asarlari Nobel mukofotiga loyiq deb e’tirof etilishi kitobxonlarda uning nodir asarlarini o‘rganishga chaqiradi.

XULOSA

Fan taraqqiyotining hozirgi bosqichida metafora, nutq kabi tushunchalar tadqiqotchilarni alohida qiziqtirmoqda. Metaforani o‘rganishning kelib chiqishi bevosita falsafa bilan bog‘liq bo‘lib, bu metaforani tilshunoslik doirasida yanada chuqurroq o‘rganishga turtki bo‘ldi.

Metaforaning lingvistik mohiyatini lingvistik tadqiqotlarni ko‘rib chiqish shuni k o‘rsatadiki, metafora ikkilamchi bilvosita nominatsiyaning lisoniy belgisi bo‘lib, shaklning soxta birlik yoki murakkab denotatsiyadan haqiqiy birlik yoki murakkab denotatsiyaga o‘tishiga asoslangan.

Agar e’tibor bersak, nutq va matn atamalari noaniq talqin qilinadi, lekin ikkalasi ham bir-birini to‘ldiradi. To‘ldiruvchilik makonida nutqiy harakat turlari va metaforik birliklar mavjud. Metafora va matnning o‘zaro ta’sirining o‘ziga xosligi lingvistik darajada, metafora va nutq esa aqliy darajada aktuallashadi.

Nutq nazariyalarini o‘rganish jarayonida ma’lum bo‘ldiki, bugungi kunda nutqning ko‘plab tipologiyalari mavjud. Nutq turlaridan biri badiiy nutqdir. Bu ma’lum bir kontseptsiya atrofida tematik tarzda tashkil etilgan va ma’lum bir kognitiv stsenariy b o‘yicha qurilgan bitta muallifning adabiy matnlari t o‘plamining virtual haqiqatidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Хахалова С.А. Метафора в аспектах языка, мышления и культуры / С.А. Хахалова. — 2-е изд., испр. и доп. - Иркутск: ИГЛУ, 2011 в. — 291 с.

2. Скляревская Г.Н. Метафора в системе языка / Г.Н. Скляревская. — СПб: Наука, 1993. — 148 с.

3. Аристотель Об искусстве поэзии / Пер. с древнегреческого В.Г. Аппельро- та. — М.: Госполитиздат, 1957.- 183 с.

4. Kohl K. Poetologische Metaphem: Formen und Funktion in der deutschen Lite- ratur / K. Kohl. — Berlin, N. York: Walter de Gruyter, 2007. — 754 S.

5. Шувалов В.И. Метафорический дискурс / — М.: Прометей, 2005.- 148 с.

6. Хайрулина А.Р. Ценностная составляющая концепта TIER (на материале произведений Герты Мюллер) / А.Р. Хайрулина // Вестник ИГЛУ. Сер. Филология. — Иркутск: ИГЛУ, 2012. — № 3 (20). — С. 130.